
Risikovurdering av hønsehirse - svar på oppfølgingsspørsmål

Uttalelse fra faggruppen for plantehelse i Vitenskapskomiteen for mattrygghet

Innledning

Vitenskapskomiteen for mattrygghet publiserte 31. mai 2016 en risikovurdering av hønsehirse på oppdrag fra Mattilsynet (VKM, 2016). I oppdraget ble VKM bedt om å oppsummere kunnskap om utbredelse av hønsehirse i jordbruket i Norge og å vurdere potensialet for skade og spredning. VKM ble også bedt om å identifisere og vurdere effektive tiltak for å forhindre videre spredning. Mattilsynet vil bruke risikovurderingen for å vurdere om det bør settes i verk tiltak for å redusere utbredelse og skadeomfang av ugraset.

I etterkant av publiseringen har VKM mottatt noen oppfølgingsspørsmål fra Mattilsynet. VKMs faggruppe for plantehelse besvarer spørsmålene her.

Oppfølgingsspørsmål fra Mattilsynet

Mattilsynets bakgrunn for oppfølgingsspørsmålene

Mattilsynet mottok 31. mai i år en risikovurdering fra VKM om hønsehirse (VKM, 2016). I sammendraget vurderes de negative konsekvensene ved en forekomst av hønsehirse som store i korn og potet, og svært store i grønnsaker. I mange eller alle av tilfellene vil avlingstapet kunne være betydelig eller svært betydelig og det vil ofte eller alltid være behov for tiltak. Usikkerheten bak konklusjonen er høy på grunn av mangelfull dokumentasjon av skadeomfanget. I beregningene av negative konsekvenser av hønsehirse, er det tatt utgangspunkt i et avlingstap på 20 prosent. Det totale arealet som er infisert av hønsehirse i dag, utgjør, grovt anslått, mindre enn halvparten av arealet som er utsatt.

I desember 2008 mottok Mattilsynet en risikovurdering fra VKM om floghavre (VKM, 2008). Her blir den økonomiske negative konsekvensen av floghavre vurdert som høy. Det vises til forsøk der avlingstapet som følge av floghavre varierer fra 12 til 32 prosent. Utsatt areal som ikke var infisert med floghavre, var estimert til 228 858 ha (varierer mellom 32 til 100 prosent på fylkesnivå).

Av risikovurderingene om henholdsvis floghavre og hønsehirse, går det fram at forekomst av begge disse ugrasartene har store, negative konsekvenser for norsk jordbruk. Mange av de risikoreduserende tiltakene som er omtalt i vurderingen av hønsehirse, er tilsvarende forskriftsfestede krav for å bekjempe og hindre spredning av floghavre. De to nevnte risikovurderingene er skrevet på forskjellig tidspunkt, ordbruken er noe ulik og vurderingene er ikke umiddelbart sammenlignbare.

Mattilsynets oppfølgingsspørsmål

Mattilsynet vil bruke risikovurderingen av hønsehirse til å vurdere om det skal iverksettes tiltak som reduserer videre spredning og etablering av hønsehirse. Et tiltak som det er naturlig å vurdere, er forskriftsfestede krav om bekjempelse og forebyggende tiltak. I den forbindelse er det naturlig å sammenligne floghavre og hønsehirse, hvilken risiko de utgjør og effekten av de risikoreduserende tiltakene som er omtalt i vurderingen.

Som et oppfølgingsspørsmål til vurderingen av hønsehirse, ber vi derfor VKM rangere de to skadegjørerne hønsehirse og floghavre, med hensyn til risikonivå i Norge. Med dette mener vi hvilke negative konsekvenser hønsehirse vil forårsake for norsk jordbruk sammenlignet med hva floghavre forårsaker i dag med de risikoreduserende tiltakene som er iverksatt. Det bør gå fram hvilke negative konsekvenser hønsehirse vil få både med og uten at de risikoreduserende tiltakene som er nevnt i risikovurderingen, blir iverksatt. Negative konsekvenser kan blant annet være avlingstap, redusert fortjeneste og negative miljøeffekter som følge av økt plantevernmiddelbruk.

VKMs svar på oppfølgingsspørsmålene

I sine oppfølgingsspørsmål viser Mattilsynet til de foreslåtte tiltakene i VKMs risikovurdering av hønsehirse (VKM, 2016). Disse foreslåtte tiltakene er listet i vedlegg 1.

I VKMs svar på oppfølgingsspørsmålene graderes de negative konsekvensene av floghavre eller hønsehirse for norsk jordbruk etter samme skala som i VKMs risikovurdering av hønsehirse (VKM, 2016), se vedlegg 2.

Negative konsekvenser av floghavre i dag

VKM vurderer at floghavre i dag (med de risikoreduserende tiltakene som er iverksatt) forårsaker moderate negative konsekvenser for norsk jordbruk, hovedsakelig i form av ugrasmiddelbruk og bruk av ressurser til inspeksjoner. I enkelte tilfeller vil man kunne se et begrenset avlingstap. Det vil av og til være behov for ekstra tiltak.

Negative konsekvenser av hønsehirse med foreslåtte tiltak

VKM vurderer at hønsehirse vil forårsake moderate (opp mot store) negative konsekvenser for norsk jordbruk, med iverksetting av de foreslåtte tiltakene. I enkelte tilfeller vil avlingstapet kunne være begrenset (eller betydelig). Det vil av og til være behov for ekstra tiltak. De negative konsekvensene antas å være noe større enn for floghavre i dag, fordi kunnskapen om spredningsveiene og bekjempelsesmetodene, og dermed om effekten av de foreslåtte tiltakene, er mangelfull for hønsehirse. De foreslåtte tiltakene er i noen tilfeller basert på en begrenset mengde dokumentasjon om ugresset og derfor beheftet med betydelig usikkerhet. En annen viktig årsak til at negative konsekvenser vurderes som større for hønsehirsene enn for floghavre, er at floghavreforskriften (Landbruks- og matdepartementet, 2015) er en garanti for at dagens tiltak mot floghavre blir gjennomført.

VKM vurderer at det er de langsiktige forebyggende tiltakene under punkt 3 som vil hindre spredning og redusere de negative konsekvensene av hønsehirse mest. De negative konsekvensene man likevel kan se, er redusert fortjeneste for bonden som følge av ressurskrevende tiltak. Vekstkontrollen vil også bli dyrere for såvareforretningene.

Tiltakene under punkt 2 er direkte bekjempelse. Ved større forekomster vil det være bruk av herbicider som mest effektivt reduserer avlingstap og videre spredning fra forekomsten. Mekanisk og manuell bekjempelse er mindre effektiv og som regel dyrere enn kjemiske tiltak. Forutsatt at arealet ikke er erosjonsutsatt vil vi på den andre siden få større negativ miljøeffekt av plantevernmiddelbruken, enn ved mekanisk bekjempelse.

Det er vanskelig å si hvordan de negative konsekvensene av hønsehirse blir redusert ved kontroll av importert fuglefrø og såvare. Importert fuglefrø, som er den viktigste innførselsveien for hønsehirse, vil antakelig ikke ankomme jordbruksland direkte, men heller spres fra fuglefôringsplasser, muligens via forekomster av ugraset på avfallsplasser. Dette er likevel en konklusjon med meget høy usikkerhet fordi vi mangler kunnskap om hva som evt. er prosessen videre etter at fuglefrøet er innført.

VKM vurderer i sin rapport om hønsehirse (VKM, 2016) at innenlands spredning er større enn spredning ved innførsel fra utlandet.

Negative konsekvenser av hønsehirse uten foreslåtte tiltak

VKM vurderer at hønsehirse i dag (uten de foreslåtte tiltakene) forårsaker store negative konsekvenser i produksjon av korn og potet og svært store negative konsekvenser i grønnsaker. I mange eller alle av tilfellene vil avlingstapet kunne være betydelig eller svært betydelig. Det vil ofte eller alltid være behov for ekstra tiltak, blant annet bruk av plantevernmidler og ressurskrevende håndluking.

Vi må forutsette at bonden av egeninteresse med tanke på avlingstap bekjemper store forekomster. Dersom dette likevel ikke skjer vil bonden få inntektstap pga. reduserte avlinger av potet og korn og sterkt reduserte avlinger av grønnsaker.

Et større problem for samfunnet er imidlertid at slike store forekomster vil være en alvorlig smittekilde. Dette kan skje ved dyretråkk gjennom forekomsten, fugler som høster frø, ved jordarbeiding og tresking og ved jordflytting.

Konklusjon

VKM vurderer at floghavre i dag (med de risikoreduserende tiltakene som er iverksatt mot floghavre) forårsaker moderate negative konsekvenser for norsk jordbruk.

VKM vurderer at hønsehirse vil forårsake moderate (opp mot store) negative konsekvenser for norsk jordbruk, med iverksetting av de foreslåtte tiltakene mot hønsehirse.

VKM vurderer at hønsehirse i dag (uten de foreslåtte tiltakene mot hønsehirse) forårsaker store negative konsekvenser i produksjon av korn og potet og svært store negative konsekvenser i grønnsaker.

Med andre ord:

1) **Med** iverksetting av de foreslåtte tiltakene mot hønsehirse, antas hønsehirse å medføre noe større negative konsekvenser for norsk jordbruk enn det floghavre gjør i dag. Det er fordi kunnskapen om spredningsveiene og bekjempelsesmetodene, og dermed om effekten av de foreslåtte tiltakene, er mangelfulle for hønsehirse. Dessuten er floghavreforskriften (Landbruks- og matdepartementet, 2015) en garanti for at dagens tiltak mot floghavre blir gjennomført. 2) **Uten** iverksetting av de foreslåtte tiltakene mot hønsehirse antas hønsehirse å medføre større negative konsekvenser for norsk jordbruk enn det floghavre gjør i dag.

Usikkerhetene bak disse konklusjonene er høye på grunn av mangelfull dokumentasjon av skadeomfanget for hønsehirse og mangelfull kunnskap om spredningsveiene og effektive tiltak mot hønsehirse.

Takk til

Takk til Jan Netland (NIBIO), og Elin Thingnæs Lid (VKM sekretariatet) for utarbeiding av utkastet til denne uttalelsen.

Vurdert av

Denne uttalelsen har blitt vurdert og godkjent av VKMs faggruppe for plantehelse. Medlemmene av faggruppen er: Trond Rafoss (leder), Guro Brodal, Åshild Ergon, Christer Magnusson, Arild Sletten, Halvor Solheim, Leif Sundheim, May-Guri Sæthre, Anne Marte Tronsmo, Bjørn Økland.

Referanser

- Landbruks- og matdepartementet. (2015). Forskrift om floghavre. FOR-2015-06-22-752. Landbruks- og matdepartementet. *Lovdata*, Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2015-06-22-752>.
- VKM. (2008). Pest risk assessment of wild oats (*Avena fatua*) as an indirect plant pest in Norway. Opinion of the Panel on Plant Health of the Norwegian Scientific Committee for Food Safety *Published 17.12.08* (ISBN 978-82-8082-294-9, Oslo, Norway), 46.
- VKM. (2016). Risk Assessment of cockspur grass (*Echinochloa crus-galli*). Opinion of the Panel on Plant Health of the Norwegian Scientific Committee for Food Safety. *VKM Report 2016:23, Published 31.05.2016* (ISBN: 978-82-8259-213-0, Oslo, Norway), 84.

Vedlegg 1

I sitt oppfølgingsspørsmål viser Mattilsynet til de foreslåtte tiltakene i VKMs risikovurdering av hønsehirse (VKM 2016). Disse foreslåtte tiltakene er:

1. Risikoreducerende tiltak som forhindrer innførsel fra utlandet
  - Innføre krav om hønsehirseinspeksjon og forbud mot hønsehirse i import av såfrø og fuglefrø tilsvarende som for floghavre
  - Behandle pottejorden til importerte pryddplanter med kjemiske ugrasmidler som dreper frø.
2. Risikoreducerende tiltak som vil hindre etablering og skade på avlinger
  - Bruk av kjemiske plantevernmidler
  - Mekaniske/manuelle tiltak: Ugrasharving; radrensing; Systematisk handluking av ugraset ved mindre forekomster.
  - Integrert plantevern: Vekstskifte med eng og åkerkulturer; Omlegging til permanent grasproduksjon eller beite på sterkt nedsmitta areal.
3. Risikoreducerende tiltak for å hindre videre spredning i Norge
  - Oppgi geografiske koordinater for alle forekomster av hønsehirse (GPS-tagging), slik at små flekker med hønsehirse kan lukes for hånd og andre egnede tiltak kan settes i verk på disse kartfesta forekomster.
  - Inkludere hønsehirse i allerede eksisterende floghavreinspeksjoner i norsk produksjon av såfrøproduksjon.
  - Kornbønder inkluderer hønsehirse i deres floghavreinspeksjoner.
  - Regulere/begrense flytting av jord fra områder med hønsehirse, på samme måte som for floghavre. Gjelder også jord fra avfallsplasser og kornmøller
  - Forsvarlig behandling før bruk av organisk avfall som er forurenset med hønsehirse (Kompostering etter gjeldende standard for gjennomføring)
  - Tilstrekkelig god rengjøring av landbruks- og anleggsmaskiner rett etter bruk i områder med hønsehirse

Vedlegg 2

Gradering av de negative konsekvensene av floghavre eller hønsehirse for norsk jordbruk. Graderingen er etter samme skala som beskrevet i vedlegg 2 i VKMs risikovurdering av hønsehirse (VKM 2016), her gjengitt på norsk.

Gradering	Begrunnelse for graderingen
Minimale	Ulikheter i avling er innenfor normal variasjon. Det vil ikke være behov for ekstra tiltak.
Små	Avlingstap vil være sjeldent eller begrenset. Det vil sjeldent være behov for ekstra tiltak.
Moderate	I enkelte tilfeller vil det være et begrenset avlingstap. Det vil av og til være behov for ekstra tiltak.
Store	I mange av tilfellene vil avlingstapet kunne være betydelig. Det vil ofte være behov for tiltak, blant annet bruk av plantevernmidler.
Svært store	I mange eller alle av tilfellene vil avlingstapet kunne være svært betydelig. Det vil alltid være behov for tiltak, blant annet bruk av plantevernmidler.